

Şark Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir'den Mustafa Suphi'ye Mektup

Emel AKAL*

Şark cephesinin güçlü komutanı Kâzım Karabekir'in, 23 Temmuz 1920 tarihinde "Bakü'de Türk İştirakiyun Teşkilatları Reisi Yoldaş Suphi" başlığı ile Mustafa Suphi'ye gönderdiği mektup, kendisinin kitaplarına almadığı bir belge olması nedeniyle önemlidir. TÜSTAV (Türkiye Sosyal Tarih ve Araştırma Vakfı) arşivinde bulunan bu belgenin çevrimyazısı Karadeniz Teknik Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü okutmanlarından **Veysel Usta** tarafından yapılmıştır (TÜSTAV Arşivi, CD 2, Klasör 2_36, Belge no: 387 ve 388).

1920 yılı yaz aylarında güney Kafkasya'da siyasi durum son derece karmaşıktır. Bakü'de iktidarda olan Musavat Fırkası 1920 yılı Nisan ayında Kızıl Ordu'ya karşı direnmeden istifa ettirilmiş, Azerbaycan Devleti'nin Bakü'de Kızıl Ordu'ya karşı direniş olasılığı da Türkiyeli zabıtların ve İttihatçı rüesanın gayretleri ile ortadan kaldırılmıştır (Resulzade, 1990; 84-91). Kızıl Ordu'nun Bakü'ye girişini onaylamayan Nuri Paşa ise bazı Azerbaycan kuvvetleri ile birlikte Nahçıvan'a çekilmiştir (Atnur, 2001; 330). Kızıl Ordu'nun Azerbaycan'a yürüyüşü sırasında bölgedeki nüfuzlarını yitirmek istemeyen han ve beylerin Ermenilerle anlaşarak Bolşeviklere karşı direnmeleri ihtimali, Karabekir'e göre hem Türkiye hem de Nahçıvan için felaket olacaktır (Atnur, 2001; 331). Dolayısıyla 1920 Temmuz ayında Karabekir Paşa'nın aşağıda örneğini verdiğimiz türde beyannameler yayımlanmış olması, bu açıdan değerlendirilmelidir:

* Yrd.Doç.Dr., Muğla Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü; eakal@mu.edu.tr

**Nahçıvan, Şeril, Ordubat, Şahtahtı Mıntıkalarına ve Kaymakamlıklarına
Kolordu Kumandanlığının beyannamesini aynen tebliğ ediyorum.**

Ahaliye tebliğ edilecektir

İngiliz ve Fransızların şeriki [ortağı] olan hükümetler Türkiye'nin ve böylece İslamiyetin mahvı için uğraşıyorlar. Bu sebepten bizim ve alem-i İslamın halâsı ve necâtı [kurtuluşu] ancak Bolşeviklerle uyuşmak ve irtibat yapmakla olur. Buna karar verilmiş, siyaseten de işe başlanmıştır. Nahçıvan ve havalisinin bunu iyice anlayıp düşünceleri ve Bolşeviklerle bir saat evvel birleşmeye çalışmaları lazımdır. [...] Nahçıvan'da bizimle Bolşeviklerin birleşmesine mani olacak kimselerin bulunmasını ve Bolşeviklere mukavemet etmek küstahlığına çalışıldığını işitmekle dil-hunum [içim kan ağlıyor].

Şark Cephesi Kumandanı
Kâzım Karabekir
(Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, 1998; 4).

Karabekir, Bolşevizm hakkındaki tutumunu 5 Mart 1920'de Mustafa Kemal'e yazdığı bir mektupta belirtmiş ve Bolşevizmin, çevresine bulaşan bir güç olduğunu ve memleketin tek kurtuluş yolunun Bolşevizmle kader birliği yapmak olduğunu yazmıştır (Karabekir, 1960; 509).

Bolşevizmin sari [bulaşıcı] olan kudret ve hareketi ... **er geç memleketimizi dahi sürükleyecek ve yegâne aman ve halâsın [kurtuluşun] o kuvvetle beraber tevhid-i mukadderat olunmasını [kaderini birleştirmeyi] icap ettirecektir.**

Bolşevik ordularına da memleketimiz tarafından lakayit ve müstağni [çekingen, nazlı] **davranılmayarak kendilerinin ümit ve emniyeti tesis ve muhafaza ve hudutlarımıza daha çabuk ve emniyetli bilfiil gelmelerini tesri için de teşebbüsattan geri durmamak ... lazımdır** (Karabekir, 1960; 509-511)(abç).

Karabekir, yine aynı günlerde, 17 Mart 1920'de Halil ve Nuri Paşalar'a yazdığı mektupta, memleketimizin Bolşevizme zaten hazır olduğunu söylemektedir:

Bolşevizmin zaten müheyya [amade, hazır, hazırlanmış] olan memleketimize ve hudutlarımıza bilfiil dayanması için derhal Kafkas'ların istilası ve hatta Bolşevikler küçük bir kuvvetle Azerbaycan'a gelerek Azerbaycanlılarla beraber hududumuza doğru hareketi halinde temin-i maksada pek kafi gelecektir.

Azerbaycan ve Dağıstan'da Bolşeviklik fikrinin hakim olması ve icabında Batum Bolşeviklerine muavenet [yardım] edilebilmesinin ve Gürcistan'ın Bolşevik zümresine ithalinin temin buyrulması pek münasip olur (Karabekir, 1960; 539).

1920 Martında, İttihatçılar tarafından Bolşeviklerle ilişkileri güçlendirmek üzere kurulan, *Bakü Grubpası* olarak da bilinen *Türk Komünist Fırkası* ile Kâzım Karabekir yakın ilişki içindeydi. Kendi eserlerinde Bakü Grubpası ile yaptığı yazışmaları yayımlamıştır. Aşağıda sunduğumuz mektuptan da anlaşıldığı gibi, Karabekir, Kızıl Ordu'nun Bakü'ye girmesinden bir ay sonra Bakü'ye gelen ve İttihatçıların kurduğu Komünist partisini dağıtarak inisiyatifi eline alan Mustafa Suphi'yle de ilişki kurmuştur.

Kâzım Karabekir Mustafa Suphi'ye gönderdiği mektubuna Suphi'ye ve “Bolşevik nazariyatına” hürmetkar olduğunu belirterek başlamakta, daha sonra “iki kavm (Rus–Türk) arasında esaslı bir ittifak ve kardeşlik” kurulmasından yana olduğunu belirterek devam etmektedir. Karabekir bu mektubunda Bolşevik kuvvetlerini “beşeriyetin hâdimi” [insanlığın hizmetindeki kuvvetler] ve Bolşevikliği de “insanlığın en alî kavaidi [en yüce usulleri]” olarak tanımlamaktadır.

Karabekir, Anadolu ve Bolşevik Rusya arasında kurulan bu ittifakta Suphi'nin de “her fedakârlığa katlanarak” pay sahibi olduğunu belirtmektedir. “El birliğiyle memleket”te yapılan “propagandalar” sayesinde “Rus Sovyetlerine karşı herkesin kalbinde derin bir muhabbet ve hürmet uyan”dığını belirttiğinden sonra Ankara Hükümeti ile Bolşevikler arasındaki ittifakın temellerini şöyle gerekçelendirmektedir: *İlk olarak* İslam dininde, “fakir, rençber ve ameleden ibaret olan” milletin geleneklerinde Bolşevik prensipleri zaten vardır; *ikinci olarak* Türkiye’de zaten aristokrat ve burjuva sınıflar bulunmamaktadır; *üçüncü olarak* Türk ordusunun subay kademesinde Avrupa ordularında olduğu gibi soylu sınıfa mensup öğeler bulunmamakta, “halkın, avamın oğlu” olan bir subay kademesi bulunmaktadır; *dördüncü olarak* “Bugünkü Ankara Hükümetinin tamamıyla halk hükümeti” olduğu, Meclisin “milletin amele ve köylüsünün intihabıyla [seçimiyle]” toplandığı belirtilmekte ve Ankara Hükümetinin “eski bildiğimiz tarzda padişah ve zadedân [soylu]” sınıfına mensup kimselerden oluşmadığı belirtilmektedir.

Bu değerlendirmelerin sonrasında “elimizde ne bir tüfenk, ne de bir fişenk fabrikası yoktur” diyerek senelerdir “İngiliz ve Fransız, Yunan ordularıyla” savaştığı belirtmektedir. Gerçekten 1920 yılı yazı Ankara Hükümeti için de son derece zor geçmektedir. Mektubun yazıldığı tarihte Bursa düşmüştür ve Yunan ordusu bir süre sonra da Polatlı kapılarına dayanacaktır. Karabekir mektubunda bu durumu: “İzmir’de, Balıkesir’de, Bursa’da biçare köylülerimiz son diş ve son tırnağıyla

muharebe etti. Emperyalist düşmanlarımız en güzel yerlerimizi istila etti” diyerek ifade etmiştir. Mustafa Suphi’ye şu çağrıyla yapmaktadır: “Durmayınız, haykırınız, vaziyeti Rus Azerbaycan Sovyet hükümetlerine ve ordularına anlatınız. Onunla bizim aramızdaki fukara-yı kâsibeyi Ermeni Taşnakları merhametsizce boğazlıyor” .

Karabekir “Şarkta ve garpta her varlığı mahvedilmiş İslam köylüsü ve amelesi”nin Bolşeviklik ilan etmesi için şunları şart koşmaktadır: “Ermeni meselesinin halli ile şark yolunun açılması.” Daha sonra Bolşevikliğin Anadolu’da ilan edilmesi konusunda söz veriyor: “Ermenilerden artık bir zarar ihtimali kalmaması temin olduğu gün, memleket son inkılabını da yapacaktır”.

Karabekir’in bütün isteği, Türk ordusunun Ermenistan üzerine yürümesine Bolşeviklerin izin vermesini sağlamaktır. Çünkü Elviye-i Selase’yi yani Kars, Ardahan ve Batum’u almak için epeydir hazır olan Şark Ordusu komutanı, Bolşevikler izin vermedikleri için ileri yürüyüşü başlatamamaktadır. “Taşnakların bu imhakâr işleri yapmasına insanlığın en âli kavaidine [en yüce usullerine] sarılanların nasıl tahammül ettiğini ve ne için bu yolu açmakta bizim kuvvetlerimizden istifade etmediğini anlamak mümkün değildir. Rus ve Azerbaycan kırmızı ordularıyla benim ordum bu zalim Taşnakın üç beş günde haddini bildirebilir”. Bilindiği gibi Taşnak Ermenistan’ının Kızıl Ordu’ya direnmesi üzerine Bolşevikler isteksiz de olsa, artık durduramayacaklarını gördükleri Karabekir’in ileri yürüyüşüne Eylül sonunda göz yummuşlardır.

Bu süreçte Anadolu Hükümetine bağlı Türkiyeli Binbaşı Veysel Bey, yanındaki TKP’li Hilmi Beyle birlikte Kızıl Ordu ile bir an önce Gerus’ta birleşmek için elinden geleni yapmaktadır. Ama korkulduğu gibi 23 Temmuz 1920’de Ermenistan kuvvetleri taarruza geçer (Ünüvar, 1997; 48). Sonunda kuzeyden ilerleyen Kızıl Ordu ile güneyden ilerleyen Türk ordusu tarafından Ermeni ordusu yenilir ve ordular sınırda birleşir. Kızıl Ordu ile karşılaşmasında Veysel Bey müfrezesini: “İnkılab-i Türkiye Şark Cephesi Kızıl Müfrezesi” olarak tanıtmış ve Kızıl Ordu’nun tepkisini çekmemek için rütbe işaretlerini, apoletlerini de sökmüştür (Ünüvar, 1997; 57). İşte Karabekir’in Mustafa Suphi’ye gönderdiği mektup, bu sürecin özellikleri dikkate alarak değerlendirilmelidir.

Kazım Karabekir, ancak 1960lı yıllarda yayımlayabildiği kitaplarında bulunan yüzlerce belgeyle tarihe ışık tutmuştur. Ancak Karabekir, aşağıda çevrim yazısını sunduğumuz belgeyi kitaplarına almamıştır. Bakü’ye kurye marifetiyle elden gönderilmiş olması yüksek olasılık olan belgede, *resmi evrak* numarası da bulunmamaktadır, tıpkı daha önce 28 Nisan 1336 tarihinde “Bakü’de Türk Komünist Firkasına” başlığı ile yazdığı mektupta olmadığı gibi (Karabekir, 1960; 670).

KAYNAKLAR

Askeri Tarih Belgeleri Dergisi. 1998. Sayı 106. Sayfa: 4.

Atnur, İbrahim Ethem. 2001. Osmanlı Yönetiminden Sovyet Yönetimine kadar Nahçıvan (1918-1921). Türk Tarih Kurumu: 2001.

Karabekir, Kâzım. 1960. İstiklal Harbimiz. Türkiye Yayınevi: İstanbul.

Resulzade, Mehmet Emin. 1990. Azerbaycan Cumhuriyeti. Azerbaycan Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları: İstanbul.

Ünüvar, Veysel. 1997. Kurtuluş Savaşında Bolşeviklerle Sekiz Ay. 1920-1921. Göçebe Yayınları: İstanbul.

23 Temmuz 1336

Bakü'de Türk İştirakiyun Teşkilatı Reisi Yoldaş Suphi

Sevgili Yoldaş,

Gıyaben sizi tanıdım. Ve hürmet ediyorum. (... ..)¹ siz de beni öğreneceksiniz. Eskiden beri (... ..) bilhassa istila hırslarına karşı nefretim olduğu için bidayet-i zuhurundan beri Bolşevik nazariyatına hürmetkarım. Hususiyle Rus--Türk düşmanlığının halkımızı, milletimizi ne hale de koyduğunu bildiğim için bu iki kavm arasında esaslı bir itimad ve kardeşlik tesisine de taraftar idim. Bu ittifakın hem de bugünkü yoldaş Ruslarla olmasını bizim için, sonra da sulh cereyanı için pek hayırlı olduğunu görmekle mesudum. Sizin her fedakarlığa katlanarak bu ittihadı teminde büyük bir hisse-i şerefimiz var. El birliğiyle memleketimizde yaptığımız tesirat ve propagandalarla Rus Sovyetlerine karşı herkesin kalbinde derin bir muhabbet ve hürmet uyanmıştır. Esasen fakir rençber ve ameleden ibaret olan milletimizin anane ve itikadında Bolşeviklik kaidelerinin hemen bir çoğu vardır. Bir zadegan [soylu] sınıfımız olmadığı gibi büyük sermayedarlarımız dahi bulunmadığından bütün Anadolu

¹ (...) Osmanlıcası okunamayan kelimeler.

halkının bir anda Bolşevik esasatını kabulü pek basittir. Ordu zabitanı da Avrupa ordularında olduğu gibi zadedân değil, halkın, avamın oğludur. Ve hükümdarların, prenslerin, hanedanların mensubiyetinden ordunun başında dahi kimse yoktur. Herkes alının teriyle ve kanı bahasına mevki tutmuştur. Bugünkü Ankara Hükümetimiz dahi tamamıyla halk hükümetidir. Çünkü milletin amele ve köylüsünün intihabıyla [seçimiyle] toplanmıştır. Yani eski bildiğimiz tarzda padişah mensubu ve zadedân, talancı kimseler değildir. Bunları saymaktan maksadım, Rus Sovyetleriyle müttefik olmağa ve aynı esasatla emperyalist kuvvetlerin memleketimize basan ayaklarını kırmaya hiçbir mani olmadığını anlatmaktır. Yalnız bir nokta vardır ki, bu tehlike memleket haricinden açık görülüyor. Elimizde ne bir tüfenk, ne de bir fişenk fabrikası yoktur. Buna rağmen senelerce kanlı harplerden sonra yine İngiliz ve Fransız, Yunan ordularıyla karşı karşıya millet harb etmektedir. İzmir 'de, Balıkesir 'de, Bursa 'da biçare köylülerimiz son diş ve son tırnağıyla muharebe etti. Emperyalist düşmanlarımız en güzel yerlerimizi istila eyledi. Oradaki köylülerimiz mahv oldu. Bu emperyalist imhası duruyor. Halkımız gerçi sonuna kadar bu yağmacı düşmanlarla vuruşacaktır. Fakat gün geçtikçe zararımız azimdir ve telafisi de gayri kabil olacaktır. Ben ordumla garba yardıma gidemedim. Çünkü, Ermeni Taşnak hükümeti İngiliz emperyalistlerinin casusu olarak şark vilayetlerimizi istilaya çalışıyor. Ve harekete, garpta emperyalist ordularıyla birlikte onsekiz Haziran 'da, yani aynı günde başladılar. Bugün kendi içlerindeki biçare İslam köylüsü imha ediliyor. Bu akınlar beşeriyetin hadimi [insanlığın hizmetinde] olan Bolşevik kuvvetlerinin yanı başında oluyor. Durmayınız, haykırınız, vaziyeti Rus ve Azerbaycan Sovyet hükümetlerine ve ordularına anlatınız. Onlarla bizim aramızdaki fukara-yı kâsibeyi Ermeni Taşnakları merhametsizce boğazlıyor. Ve şark yolunu ebedi kapamaya çalışmakla garptaki fukara-yı kâsibeyi de mahva yardım ediyor. Bolşeviklik kavaidi üç buçuk haydut tarafından istihzakâr fiilen tezkib olunuyor. Şimdi size sorarım, şarkta ve garpta zulm ve kahr ile her varlığı mahv

edilen İslam köylüsü ve amelesini nasıl Bolşeviklik ilan etsin. Hiçbir muavenet, hatta hiçbir ümit görülmezken bütün emperyalist kuvvetlerinin müttehid hücumları altında halkın son varlıkları dahi bitirilmez mi? Şu Ermeni meselesinin halli ile şark yolunun açılması ve Ermenilerden artık bir zarar ihtimali kalmaması temin olunduğu gün, memleket son inkılabını da yapacaktır. Dört taraftan sarıldığı halde, Ermenistan'ı hala İngiliz emperyalistleri besliyor ve silahlandırıyor ve hesaplarına aleyhimize saldırıyor. Taşnakların bu imhakar işleri yapmasına insanlığın en âli kavaidine [en yüce usulleri] sarılanların nasıl tahammül ettiğini ve ne için bu yolu açmakta bizim kuvvetlerimizden istifade eylemediğini anlamak mümkün değildir. Rus ve Azerbaycan kırmızı ordularıyla benim ordum bu zalim ve (...) Taşnak'ın üç beş günde haddini bildirebilir. İşte insaniyet namına bir ricamız budur ki, Taşnaklara şiddetli davranmayı ve icab ediyorsa müttehid bir hareketle onları yola getirmeyi temin buyurunuz. Ve artık şarkla garbın birleşmesine azade hail kalmasın. İşte o zaman bir Sovyet Rus-Türk ittihadı kuvvetlenecek ve şark fukara-yı kâsibesi sulh ve sükunete kavuşacak ve emperyalist kafalar kırılmış olacaktır. İhtiramatımın kabulünü rica ederim muhterem yoldaşımız.

*Şark Cephesi Kumandanı
Kâzım Karabekir*

(TÜSTAV Arşivi, CD 2, Klasor 2_36, Belge no: 387 ve 388).